

մէջ կան 20 տուն հայեր, ուր ևս օսմ. զինուոր կը նստի:

Ազըլ-քիլիսէի սահմանի վերայ 10 ժամ յարեւելք, կայ Հարտիւ հայաբնակ գիւղն որ մօտ 250 տնէ կը բաղկանայ:

Ե. Աղքան որ Դերսիմի հինգ բաժանումներէ ամենէն մեծն է, Դերսիմի արեւելեան հիւսիսն, որ կայ բուն Դերսիմի և Դերջանի մէջ տեղն, Դերսիմի այս մասին բնակիչներն են Իզզլցի ցեղն, որոց վերայ իբրեւ ցեղապետ կիշխէ ի վաղուց հօշակուած Շահ-հիւսէին բէկն, որ մինեւոյն ժամանակ կառավարութեան կողմից գալմագամ նշանակուած է, տէր է նաև Աղքանի չորս աղահանքերու: Դերսիմի Աղքանի մասին մէջ մօտ 400 գիւղեր կան, Շահ-հիւսէին բէկ իւր մօտ 100 զինուոր կը պահէր իւր ծառայութեան մէջ գործածելու համար: Դերսիմի այս լեռնային մասի մէջ կան նաև 10-ի չափ փոքրիկ հայ գիւղեր, մօտ 160 տուն:

Բացի Դերսիմի Աղքանի մասէն, Շահ-հիւսէին բէկ նաև Դերջանու կողմն ունէր 100-ի չափ գիւղեր, որոց մեծ մասն հայեր են, իւրաքանչիւր գիւղ մեծ թուով բնակիչներ ունի, օրինակ վերին Բագահիճ մօտ 1000 տուն, վարի Բագահիճ 200 տուն ելին:

Դերսիմի արեւմտեան ծայրից (Օփաճուխէն) Աղքանը ձիգ վեց աւուր ճանապարհ է. Աղքանէ արեւելեան հարաւ մի աւուր ճանապարհ է Բիլի, Բիլիէն ի Կարին արեւելեան հիւսիս 3 աւուր ճանապարհ, նոյնչափ է նաև Աղքանէ Դերջանով ի Կարին, Վերոյիշեալ Դերսիմից հինգ բաժանման լեռն կը տարբերի իրարմէ, շատ անգամ իրարու անհասկնալի գաւառաբարբառներ կը գործածեն:

Դերսիմի մէջ ձիպանցի ցեղ մի կայ: որոնցից 100 հրացանաւոր հաղիւ գուրս գայ, բայց սոքա ամբողջ Դերսիմի մէջ մեծ անուն հանած են իրենց քաջութեամբ, որոցմէ չորս հօգի շատ անգամ և երկար միջոց օսմանեան 150 անձէ բաղկացեալ զինուորաց զիմադրած են. շատ անգամ ևս իրենց թշնամեաց զէմ պատերազմած և յաղթած են:

Դերսիմ, որպէս ասացի, լեռնային և խիտ անտառապատ է, բնակիչները վարժուած են հետիոտ անհպելի ժայռերու վերայ ման գալ, ոտով կարող են թշնամոյն առջեկէն խոյս տալ կամ յարձակում գործել, ձի ասուած բանը հաղիւ ուրեք կը տեսնուի, այն ևս բէկերու մօտ:

Դերսիմից կրօնաւորներն տէտէներն, շէյխերն և սէյիտներն են. սոքա զէնք չունեն, մի ցեղի, այն է Կուռուշանցոց ցեղին կը պատկանին և մեծ յարգանք կը վայելեն ժողովրդեան մէջ, ամբողջ Դերսիմի մէջ տարածուած են, ամէն տեղ մեծ յարգանք ունեն, գրեւ կարգաւ չեն գիտեր. երկու

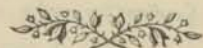
իրարու թշնամի և արիւնարբու ցեղերու մէջ կը միջնորդեն, կը հաշտեցնեն, նոցա խօսքն ժողովրդեան մէջ իբրեւ Աստուծոյ պատգամ է. Կուռուշանցոց բուն բնակութեան վայրն մերձ Մեզկերտու, Մզուրայ ջրի ձախ ձողան է և 60 տուն կը լինին, Ոչ որ ձեռք չէ կարող սոցա վերայ բարձրացնել:

Տէտէներն ևս ըստ Դերսիմից սպիտակ կտաւէ շոր կը հագնեն, որոնցից միայն կը տարբերին նրանով որ գլուխին կապոյտ ֆաս կը գնեն, վերան խաշաձե կազմա կը կապեն:

Դերսիմից կրօնական արարողութիւնը, պահ կը և թաղումը կը կատարէ տէտէն կամ սէյիտը, Բոխչի (տարտղան) ծառերուն, որ աւանդութիւն ունին, յարգանք կը մատուցանեն, հայ վանքերն ուխտի կը գնան. երբ նեղն ընկած են Խզըր (ս. Սարգիս) կը կանչեն, Մնտամոս ժայռի գաղաթից բղխած աղբիւրին մեծ յարգանք կը մատուցանեն. այդտեղ ուխտի կը գնան, ջրով կը լուացուին:

(Կը շարունակուի)

Ս. Հայկունի.

Մ Ե Ն Բ Ե Լ Ի Ի Բ Ե

Առողջ ապահովութիւնը ֆրանսիական զօրքի մէջ. Ս. Պետերբուրգի ВРАЧЪ ԲՅԷԼ. շարաթաթեթը նետեմալ տեղեւութիւններն է հաղորդում Մաղազասկարում եղած Ֆրանսիական զօրքի առողջապահական վիճակի մասին, քաղելով այդ տեղեւութիւնները Ֆրանս. Annales d'hygiène publique հանդիսից:

Մաղազասկարի արշաւանքի ժամանակ թշնամիներէց սպանուած է 7 հոգի, վիրահարուած 94, հիւանդութիւններէց մեռել են 6,000 հոգի, 5,111 հոգի եղել են 15,000 հոգի: Ազգային ժողովում պատերազմական նախարարը ստիպուած է եղել խոստովանելու, որ այդ տուկի թուերը նետեմալ են այն անհոգութեան, որով զինուորական վարչութիւնը վերաբերուել է առողջապահութեան տարրական պահանջներին և այն ցուցմունքներին, որ առաջուց արել են բժիշկները: Այսպէս տնէղով բռնուած զինուորները, զանազան զոհուածների խայթելուց յառաջացած վէրքեր ոտներին, փոքով ևս միջատներով ծածկուած, նարատուրութիւն չեն ունեցել շոր փոխելու կամ սպաւոնով լուացուելու: Ընայելով որ տնէղը սատակի տարածուած է եղել զօրքի մէջ, բժիշկները քննադրել են ունեցել:

Հիւանդ զինուորները թափուած են եղել վրաններում, մինչ սպանները ընկուել են կարգին տնէրում: Միակ պատերազմը որ այս կողմից կարող է համեմատուել Մաղազասկարի արշաւանքի նետ, այդ St.-Domingue-ի պատերազմն է, որի ժամանակ գնեթալ Leclerc-ի 60,000 հոգուց բաղկացած զօրքը գրեթէ ամբողջապէս կոտորուել է զին տնէղից: Նստիւեան կղզիներում. 4 ամսուան ընթացքում զին զին տնէղից մեռել է 30,000 հոգի, իսկ մնացեալ 40,000-ից, 7 տարի յետոյ Ֆրանսիա են վերադարձնել ընդամենը 500 հոգի:

ՀԱՐԵՆԳՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՊԵՏԵՐՐՈՒՐԳՈՒՄ .
Вѣд. Петерб. Градонач. юнц. 16-ին հաղորդում է որ ամ-
ցեալ յունուարի 4-ից մինչև 15-ը, այսինքն երկու
շաբաթուան ընթացքում Պետերբուրգի փո-
ղոցներում ոստիկանութիւնը բռնել է ամեն ախալտա-
նակ հարքածներ թուով 1,100 հոգի. իսկ ան-
ցեալ դեկտ. 17—15, դարձեալ երկու շաբաթուան
ընթացքում—2,259 հոգի: Դարձեալ յունուարի 21-ից
մինչև տոն փետրուարի 4-ը, այսինքն 15 օրուան ընթաց-
քում, մայրաքաղաքի փողոցներից ոստիկանատուն նմ
տարուել ամենախալտաակ հարքածներ թուով 2,259.

ՈՐ քան սպիրտ է գործածուում
Պետերբուրգի նահանգում . 1895 թ. Պե-
տերբուրգի նահանգի 1,899,600 բնակիչները խմել են
1,225,840 վեդր սպիրտ, այսինքն երկու անգամ անելի
քան Արխանգելսկի, Վոլոգդայի, Նովոգորոդի, Օլոնեցկի եւ
Պսկովի նահանգները միասին, որոնց բնակիչների թիւն է
4,182,000. Պետերբուրգի նահանգում անշուշտ մայրաքաղաքի
շուրջին—622 հոգուն մի գինետուն է գալիս: (С Очев.).

ԱԶԳԱՅԻՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԵԿԵՂԵՑԻՆ ՏԱՃԿԱՍՏԱՆՈՒՄ .

Մեր խոստման համաձայն մատչում ենք
արդ մի թուղցիկ հաշիւ տալու մեր եկեղեցական
կեանքի մասին Օսմանեան տէրութեան մէջ, Եւր-
հայիւր մի տիտուր դամրանագիր է միայն: Մեր ե-
կեղեցու պատմութեան մէջ մի այնպիսի տարեշր-
ջան է եղել երբէք, չնայելով որ այդ եկեղեցին
մարտ է մղել մոգակրօնութեան, առաջին մոլե-
ռանդ արարների, Տիւսիսական վայրենի հոների,
թիւրքերի և նոր պարսիկների հետ: «Արարատ»
ընթերցողները կարգաւով մեր տպագրած հաշիւն
երևի հարցումն կանեն, թէ արդեօք կայ այլ ևս
մի տաճկահայ եկեղեցի:

Անցեալ տառապանաց տարում մի փայլուն
կէտ կայ տաճկահայ եկեղեցական պատմութեան
մէջ, այդ է մեր արեւմտեան հայ եկեղեցական
եղբարց քրիստոնէութեան մէջ ունեցած տոկոսու-
թիւնը և նրանց առաջնորդ պատրիարքի, ամենա-
պատիւ Մատթէոս արքեպիսկոպոսի, անվեհերու-
թիւնը, որով քաջ հովիւ հանգիստացաւ իր հօտին,
արժանացաւ ամէնքի համակրանաց և հայրապե-
տական Աթոռից «քաջարթուն» մականունով:

Միայն տարեգրի պարտքը կատարելով պիտի
յիշատակենք այստեղ երկու կրտսեր աթոռների
հայրապետների մահը: Այսօր թափուր են թէ
Սոսի և թէ Աղթամարայ աթոռները: Դրանց երկու
վրայ բազմոյ գահակալներն ևս առ Տէր փոխեցան
և միակ ժառանգութիւնը, որ պիտի թողնէին ի-
րենց հովուած եկեղեցիներին, իրենց անձնական
գանձերն ևս անհետ կորան: Այլիկիոյ աթոռի հա-
մար ընտրուած գահակալ Գերայ. Գրիգորիս սրբա-
դանը արգելուած է Ս. Պոստումի իսկնորա փոխանակ,
ինչպէս երևում է: Այլիկիոյ մի այլ եպիսկոպոս,
ինքնազուխ կաթողիկոս է օծուել:

Համաձայն Տաճկաստանի քաղաքական բա-

ժաման, ըստ նահանգների յառաջ ենք բերում
մի առ մի այն զրկանքները, որ կրել է եկեղեցին,
այսինքն պղծուած եկեղեցիների ցանկը, բռնի հա-
ւատափոխութիւնը և նահատակութիւնը միմիայն
եկեղեցականներինը յակասե՛ յանուանէ յիշելով
վասն զի աշխարհականների թիւն մի քանի տասնեակ
հազարներ է:

1. ՏՐԸՊԵՉՈՒՆԻ ՆԵՇԱՆԳ. Տրապիզոն
քաղաքի կոտորածից յետոյ, որ տեղի է ու-
նեցել սեպտեմբերի 26-ին (հ. տ.) շրջակայ գիւ-
ղերն ենթարկուել են միևնոյն դժբախտութեանց.
Վերանայ, Անիֆա, Գրորի, Արին, Սիւրմենէ,
Գազար, Զեֆանոս, Սիֆտէր, Գրոմիլա, Սգա-
ւիդաս, Մայիրա, Ալախդէրէ և Մախտելա գիւ-
ղերի եկեղեցիներն աւերուած ու կործանուած են
և վեց քահանայ սպանուած: Ալախդէրէ, Մախ-
տելա Գրոմիլա և Աերտանաց գիւղերի հայ բնակիչ-
ները բռնութեամբ իսլամութեան են դարձրած:

2. ԷՐԶՐՈՒՄԻ ՆԵՇԱՆԳ. Հոկտեմբերի
18-ին (հ. տ.) տեղի ունեցած Էրզրումի կոտո-
րածի ժամանակ Տէր Գարեգինը, որ այդ քաղա-
քի հայ եկեղեցիներից մէկի քահանայ էր, սպան-
ուել է իր տան մէջ և նրա դիակը անյայտացրել
են: Դուռնիկ գիւղի հայ եկեղեցու քահանայն
Տէր Եղիան, որ գործով Էրզրում էր գտնուում
կառավարական առեւտուում խողխողուել է ուրիշ
ուժ հայերի հետ: Ինչ շրջակայ դարսին է վերա-
բերում Թոփալ—Չաուշ գիւղի եկեղեցին աւարի
ենթարկուելուց յետոյ՝ պղծուել է աղտեղութիւն-
ներով: Ումուգում և Դագ գիւղերի եկեղեցիները
հրդեհուել են և նրանց քահանայները խողխողուել:
Դուռնիկ, Օձնի և Դարար գիւղերի եկեղեցիներ-
ը մասամբ աւերուել են: Խաչկայ վանքին կից ե-
կեղեցին կողոպտուել է և վանքի վանահայրը վի-
րաւորուել:

Բասենի գաւառում վանքն աւերելուց յե-
տոյ վանահայրը՝ Տիմոթէոս վարդապետը միաբնու-
թեան վեց անդամների հետ խողխողուել է և վան-
քը կրակի մատնուել:

Դերջանի գաւառում որտեղ կոտորածը
տեղի է ունեցել հոկտեմբերի 7-ին (հ. տ.) գիւղա-
կան հայ աղգարնակութիւնից նրանք, որոնք սպա-
նիշների սրից փախել էին, բռնադատուել են մահ-
մատական կրօն ընդունելու: Ինչպէս նաև առաջնորդ
Տէր Յուսէփ քահանայն:

Բարերգ քաղաքի մէջ՝ Սեպտեմբերի 30-ին
տեղի ունեցած կոտորածի ժամանակ՝ չորս
եկեղեցիներն աւերուել են և պղծուել: Խորէն
Գիւրոյեան վարդապետը, որ մի պատկառելի ծե-
րունի էր, խողխողուել է և Տէր Աշոտ քահանայն,
առաջնորդական ժամանակաւոր փոխանորդը վիրա-
ւորուել է: Շատ մատաղահաս աղջիկներ յափը-
տակուել են լազերի ձեռքով: որոնց և տարել են
իրանց երկիրը Տրապիզոնի նահանգը: Հրդեհի ժա-
մանակ տան և չորս հայ կանանց իրանց կաթնկեր
երեխաների հետ այրել են իրանց տներումը:

Բարերգի շրջակայ գիւղերում Ս. Գրիգոր
Լուսաւորիչ և Ս. Քրիստափոր վանքերը աւարուել
ու պղծուել են և սրբոց պատկերները պատառու-
ուել:

Լուսաւորիչ և Ալմեղբա գիւղերի եկեղեցիները
աւարի ենթարկուելուց յետ պղծուել են աղտեղու-
թիւններով: Լուսաւորիչ գիւղի մէջ ս. աւետարանը